

Citation style

Pánek, Jaroslav: review of: Dora Incontri (ed.), *O Educador Jan Amos Comenius*, São Paulo: Editora Comenius, 2009, in: *Český časopis historický*, 2014, 3, DOI: 10.15463/rec.1189731804

český časopis historický

copyright

This article may be downloaded and/or used within the private copying exemption. Any further use without permission of the rights owner shall be subject to legal licences (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

Z pohledu kvality zpracování a formy představuje nejnovější edice Rotraud Becker nepochybně vynikající práci. Odborný úvod má celkem 48 stran s vlastním stránkováním římskými číslicemi. Je členěn na kapitoly o dochování editovaných textů, jejich formě a o stavu pramenné základny včetně seznamu rukopisů s nunciaturní korespondencí, která je obsahem svazku. Následují kapitoly, které pojednávají o životě a aktivitách obou nunciů, jejich úkolech u vídeňského dvora, o personálu a vnitřních záležitostech nunciatury. Vlastní edice má rozsah úctyhodných 887 stran. Na konci svazku se nacházejí další standardní části kritické edice – seznamy zkratk a sigel, seznam využitých archiválií podle jednotlivých archivů, bibliografie a precizně zpracovaný rejstřík. Editované texty jsou rozděleny do číslovaných odstavců, k nimž přísluší stručné, avšak výstižné registry. Rovněž poznámkový aparát týkající se v nunciaturní korespondenci zachycených osob a událostí je velmi dobře a jednotně koncipovaný. Ojedíněle se vyskytující překlady (např. chyba v dataci na s. 52 v poznámce 3 nebo vynechané pořadové číslo u citovaného díla Thomase Winkelbauera na s. 145 v poznámce 3) nijak nesnižují kvalitu zpracování. Identifikace osob a událostí zmíněných v korespondenci nevykazuje zjevné poklesky. Jako mírný nedostatek hodnotím v tomto směru pouze opomenutí biogramu Albrechta z Valdštejna, který se nenachází ani na místě prvního výskytu jeho jména v editovaném textu, ani nikde jinde.

Pro dějiny českých zemí poskytují editované prameny důležité informace. Týkají se historických událostí, jakými bylo obsazení Prahy Sasy, znovuzískání města císařským vojskem, přesuny armád českými zeměmi a průběh rekatolizace. Zprávy přinášejí poznatky o výrazných osobnostech tohoto období, uvedme především jména Albrechta z Valdštejna či kardinálů Františka z Ditrichštejna a Arnošta Vojtěcha z Harrachu. V menší míře jsou zmíněni například František a Valerián Magni nebo Jindřich Matyáš Thurn. Editorka v této oblasti osvědčila velmi dobrou orientaci v historických reáliích i jednotlivých osobnostech. Ta byla podepřena znalostí výsledků české historické vědy, byť pouze těch prací, které vyšly v němčině, resp. angličtině. I tak lze v poznámkovém aparátu nalézt více odkazů na díla Zdeňky Hledíkové, Stanislava Sousedíka, Bohdana Chudoby, Josefa Pekaře či Josefa Polišenského, užívána je rovněž edice *Documenta Bohemica Bellum Tricennale illustrantia*.

Celkově lze konstatovat, že nový svazek z pera Rotraud Becker je důstojným a velmi kvalitním pokračovatelem předešlých dílů ediční řady *Nuntiatuerberichte aus Deutschland* a bude nepochybně výbornou pomůckou pro každého badatele, který se zabývá obdobím raného novověku a třicetileté války nebo se soustřeďuje na otázky mezinárodní a papežské politiky první poloviny 17. století.

Tomáš Černušák

Nové brazilské publikace o české reformaci a J. A. Komenském

Když před zhruba deseti lety vznikal bio-bibliografický lexikon zahraničních bohemistů,¹ nebyli v něm podchyceni žádní badatelé o českých dějinách v Latinské Americe. Za tu dobu se situace podstatně změnila. Bez mála dvousetmilionová Brazílie, která vyrůstá nejen ekonomicky a politicky v mocnost globálního dosahu, si začíná všímat i těch stránek evropských dějin a kulturního dědictví, jimž donedávna v této části světa nebyla věnována větší pozornost. Může

1 Jaroslav PÁNEK – Svatava RAKOVÁ – Václava HORČÁKOVÁ, *Scholars of Bohemian, Czech and Czechoslovak History Studies*, I–III, Prague 2005.

překvapit, že v zemi s poměrně silnou katolickou tradicí se zájem o českou historii soustředil především na reformaci; podobně jako v Japonsku, kde působí znalec husitství a předbělohorské doby Hideto Satsuma, tam vnikají publikace týkající se období od 15. do 17. století.

Centrální úlohu zaujaly dvě osobnosti – Jan Hus a Jan Amos Komenský. Duchovnímu otci husitství věnoval rozsáhlou monografii Thiago Borges de Aguiar, profesor na Universidade Metodista de Piracicaba, který nespolehal pouze na tištěné zdroje dostupné v knihovnách na západní polokouli, ale v rámci heuristiky uskutečnil dvě studijní cesty do České republiky a zvládl češtinu do té míry, že může interpretovat česky psané prameny k dějinám husitství a Jednoty bratrské. Pokud se jeho kniha o Janu Husovi² dostane do rukou českých husitologů, shledají v ní bezpochyby značné bibliografické mezery, ale to je třeba přičíst nedostatku tradice bohemikálních výzkumů v Jižní Americe a tudíž velmi ztížené dostupnosti jak publikací, tak i výchozích informací. Pozoruhodné je však pojetí této práce, která představuje Husa jako vzdělance bojujícího o pravdu a osobnost, jež zanechala trvalý ideový odkaz světu. Autor, který v rámci vysokoškolské výuky se svými studenty rozebírá Komenského Labyrint světa a ráj srdce a který zadal mj. kvalifikační práci o Husitské kronice Vavřince z Březové, předvedl své znalosti také na velké mezinárodní konferenci konané v São Paulu v dubnu 2014. Vložil tam základní tendence českého reformačního myšlení od Husa a Chelčického po Lukáše Pražského a Komenského jako hledání pravdy a pravého náboženství. Pro úvahu o českých duchovních dějinách na přelomu středověku a novověku zvolil příznačný název, který odpovídá aktualizacímu přístupu ke kulturnímu dědictví reformace: Křesťané nepotřebují mnoho zákonů, ale svět potřebuje reformy.³

V prostředí Brazílie, která se dnes stává multikonfesijsním gigantom, zaujali pozornost i méně známí představitelé reformace z 15. a 16. století, ale nade všemi zřetelně ční Jan Amos Komenský. Badatelka v oboru dějin pedagogiky, univerzitní profesorka a spisovatelka Dora Incontri dokonce založila nakladatelství nazvané Editora Comenius a dala je do služeb úsilí o reformu vzdělávání v 21. století. Komenský tam i před všemi ostatními světovými pedagogy vyrostl v patrona snah o všeobecné zpřístupnění vzdělávání bez ohledu na sociální rozdíly a tlaky komercializace a jeho heslo „omnia omnes omnino“, v portugalské podobě „tudo a todos totalmente“ či také „educação para todos“, se stalo vůdčím motivem činnosti Asociace pro duchovní vzdělávání (Associação Brasileira de Pedagogia Espírita) v desetimilionové megapoli São Paulu. U příležitosti II. mezinárodní konference o duchovním vzdělávání (*II International Conference of Education and Spirituality*) byly představeny badatelské výsledky této aktivity.⁴ Komenskému se dostalo zařazení do kontextu nejvýznamnějších světových osobností pedagogického a spirituálního myšlení (spolu s Františkem z Assisi, Rousseauem, Pestalozzim, Gándhím a jinými), ale také srovnávacích pohledů v kontextu moderní brazilské pedagogické teorie a praxe. O tom, nakolik jsou v Brazílii pokládány Komenského ideje za inspiraci pro naši dobu, svědčí komparace s největším tamním pedagogem; byl jím Paulo Freire (1921–1997),

2 Thiago BORGES de AGUIAR, *Jan Hus. Cartas de um educador e seu legado imortal*, São Paulo, Fapesp 2012, 441 s.

3 Thiago BORGES de AGUIAR, *Cristãos que não precisam de muitas leis em um mundo que precisa de reformas*, in: Dora Incontri (ed.), *Educação, Espiritualidade e Transformação Social*, Bragança Paulista – São Paulo 2014, s. 59–67.

4 Program konference spolu s charakteristikou jednotlivých badatelů podává publikace: *II Congresso Internacional de Educação e Espiritualidade. V Congresso Brasileiro de Pedagogia Espírita. Anais. Proceedings. Anais*, Bragança Paulista – São Paulo, Editora Comenius 2014, 150 s.; vybrané výsledky mezinárodní konference byly předem zveřejněny v knize: Dora INCONTRI (ed.), *Educação, Espiritualidade e Transformação Social*, Bragança Paulista – São Paulo, Editora Comenius 2014, 307 s.

autor „pedagogiky osvobození“ a teorie o vzdělávání dospělých či „utlačených“. Této tematice se věnuje zejména brazilský komeniolog polského původu Wojciech Kulesza, který se uplatňuje rovněž jako překladatel Komenského díla.⁵ Je pozoruhodné, že za účasti asi 200 odborníků z Brazílie, USA, Francie, Argentiny, Ekvádoru a dalších latinskoamerických zemí a při celosvětovém záběru dějin pedagogiky i jejích současných problémů byla Komenskému věnována bezkonkurenčně největší pozornost.

Setkání badatelů a pedagogů z obou amerických subkontinentů a částečně i z Evropy se stalo vhodnou příležitostí k prezentaci brazilských komeniologických publikací z posledních let. Pomineme-li již zmíněný konferenční sborník a popularizační tituly, jejichž úkolem je přiblížit Komenského život a dílo kulturní veřejnosti a mládeži,⁶ pak alespoň tři z nich si zaslouží zmínku. Především jde o dva spisy Komenského převedené do portugalského. Jako počtu svému patronu vydalo nakladatelství Editora Comenius za redakce Dory Incontrí *Labyrint světa a ráj srdce*; samotný překlad je klasickým dílem českého polyglota a esperantisty Františka Lorenze (1872–1957), který roku 1891 emigroval do Brazílie a je tam znám pod jménem Francisco Valdomiro Lorenz. Ačkoli jde o tlumočení staré téměř sto let (1917), v roce 2010 bylo toto dílo interpretováno a přijato jako vynikající ukázka klasické české kultury a zároveň jako paralela mezi světovým labyrintem v době Komenského a v současnosti.⁷ O čtyři roky později vzniklo první brazilské vydání *Pampaedie* na základě překladu, který pořídil v roce 1971 jeden z čelných představitelů vědecké pedagogiky v Portugalsku a profesor na univerzitě v Coimbre Joaquim Ferreira Gomez (1928–2002). Text opatřený kritickými poznámkami překladatele a Dory Incontrí přináší také rozsáhlou bibliografii, která by si však byla zasloužila kromě pečlivé korektury také zásadní aktualizaci; zařazení významnějších prací z posledních desetiletí by usnadnilo lepší využití nových komeniologických poznatků už proto, že mnohé jsou publikovány v západních jazycích, zatímco některé z citovaných prací v českém jazyce jsou již překonány. I toto dílo bylo v Brazílii přijato jako velice aktuální podnět k rozvinutí integrálního vzdělávání a k plnému uplatnění lidských schopností.⁸

Zcela specifický příspěvek k současné komeniologii představuje monografie Luise Colomba, všestranně (v humanitních i v technických vědách) vzdělaného univerzitního profesora designu. Tento autor se inspiroval Komenským, analyzoval několik jeho stěžejních děl (*Labyrint*, *Orbis pictus*, *Schola pansophica*) a pokusil se konfrontovat Komenského ideje a představy s komunikačními technologiemi postmoderního světa a s možnostmi vzdělávání ve virtuálním prostředí. Tento přístup se sice vymyká historickým metodám, ukazuje však, do jaké míry jsou Brazilci připraveni přijímat Komenského jako skutečně živý podnět pro současné (nejen pedagogické) myšlení.⁹

5 Wojciech Andrzej KULESZA, *Transformar o homem e a humanidade: a concordância entre as propostas educativas de Jan Amos Comenius e Paulo Freire*, in: Dora Incontrí (ed.), *Educação, Espiritualidade e Transformação Social*, Bragança Paulista – São Paulo 2014, s. 69–77.

6 Například Dora INCONTRI, *O Educador Jan Amos Comenius*, Bragança Paulista – São Paulo, Editora Comenius 2010, 88 s.

7 Jan Amos COMENIUS, *O Labirinto do Mundo e o Paraíso do Coração*. Tradução Francisco Valdomiro LORENZ, Bragança Paulista – São Paulo, Editora Comenius 2010, 175 s.

8 Jan Amos COMENIUS, *Pampaedia (Educação universal)*. Introdução, tradução e notas Joaquim Ferreira GOMES, apresentação Dora INCONTRI, Bragança Paulista – São Paulo, Editora Comenius 2014, 309 s.

9 Luís Augusto Beraldi COLOMBO, *Comenius, a Educação e o Ciberespaço*, Bragança Paulista – São Paulo, Editora Comenius 2006, 228 s.

Komenský se v pohledu z Brazílie jeví nejen jako jeden z největších světových pedagogů a myslitelů, ale také jako tvůrce inspirací pro nový přístup ke vzdělávání na počátku třetího tisíciletí. Jeho pojetí systematicky promyšleného celoživotního vzdělávání, spjaté s ideou rovného přístupu ke vzdělávání všech, jež byla smělou vizí v Evropě 17. století, má v Jižní Americe specifickou váhu právě dnes. V potenciálně velmi bohaté zemi se rozpor mezi zámožnými vrstvami a chudinou v předílných favelách rozevřel natolik, že má dopad nejen na neblaze proslulou, všudypřítomnou brutální kriminalitu, ale i na všechny stránky společenského života. V této souvislosti se vzdělávání jeví jako nadějný nástroj k překonání obrovských sociálních rozporů. Brazilci shledávají v Komenském, zvaném „grande educador checo“, v jeho pedagogickém odkazu a zvláště v Pampaedii živou inspiraci. Dílo J. A. Komenského, šířené v lusitánském prostoru, a v sepětí s ním rovněž ideje jeho husitských a českobratrských předchůdců tak na jižní polokouli ožívají a dostávají se do zcela nových vědeckých i společenských souřadnic.

Jaroslav Pánek

Josef GRULICH

Migrace městského a vesnického obyvatelstva

(Farnost České Budějovice 1750–1824)

(Monographia Historica, Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis, Volumen 13),

České Budějovice, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích 2013, 392 s.,

ISBN 978-80-7394-374-5.

Migrace byly a jsou důležitým fenoménem, který v sobě zahrnuje nejen privátní motivace migrujících osob, ale zprostředkovaně vypovídá též o sociálních, ekonomických, náboženských, politických i dalších podmínkách ve sledované společnosti. Bohužel stav výzkumu tohoto tématu pro období před 19. stoletím není stále možno považovat za uspokojivý. Do určité míry je tato skutečnost dána pramennou základnou. Sledování pohybu a osudů lidí v době, kdy neexistovala spolehlivá soustavná centrální evidence všeho obyvatelstva, je velmi složité a pracné. Dalším možným odrazujícím faktorem mohla být představa, která se v části české historiografie tradovala poměrně dlouhou dobu. Soudilo se, že mobilita osob byla ve starších dobách velmi omezená, neboť byla svázána systémem panství, určujících obzory lidí, a že oživení v tomto směru nastalo až po vydání tzv. patentu o zrušení nevolnictví. Korekce tohoto názoru přinesly až výzkumy, které „sestoupily na nižší úroveň“ a zjišťovaly, jaká skutečná praxe na jednotlivých panstvích, statcích či městech panovala.

Práce Josefa Grulicha je právě jednou z takových sond, která se snaží postihnout dané téma na omezeném prostoru, jenž představuje farnost České Budějovice. Josef Grulich není na tomto poli žádným nováčkem. Naopak, je jedním z mála badatelů, kteří se u nás výzkumem migrací v 17. a 18. století soustavněji zabývají. Ani zvolená lokalita není náhodná. Josef Grulich působí na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích, a tak je přirozené, že jeho pramenný výzkum má těžiště právě zde. Ostatně již jeho první monografie, věnovaná populačnímu vývoji a životnímu cyklu venkovského obyvatelstva, se týká jižních Čech. V ní se Grulichovi podařilo vytvořit i neobyčejně plastický obraz demografického vývoje jihočeského regionu, který se mu stal základem pro další výzkumy.

Grulichova nejnovější monografie obsahuje tři větší tematické celky. V prvním z nich nás uvádí do tématu, což činí velmi zasvěceně a zevrubně. Informuje o zahraničních teoriích migrací, které vycházejí z různých přístupů i zaměření autorů. Čtenáři ocení i zpracování jednotlivých